

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ТА ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ І СПІВВІДНОШЕННЯ

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL AND THE RIGHT TO ACCESS TO JUSTICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: CONCEPTS AND CORRELATION

Вахліс І.В., студентка II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню проблематики права особи на справедливий судовий розгляд та права на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні. Зокрема, акцентується увага на змісті зазначених прав, а також співвідношенні їх між собою. При цьому, не зважаючи на те, що дані права видаються суміжними, автор вказує на необхідність розмежування останніх з огляду на їх різну правову природу та суть. В статті право особи на справедливий судовий розгляд досліджується у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини, а також положень національної правової доктрини. Окрема увага приділена дослідженню структури права на справедливий судовий розгляд. Зокрема, автор визначає, що структура останнього репрезентована інституційним, предметним та процесуальним елементами, що мають розглядатися у невіддільній єдності між собою, а саме аналізоване право може досліджуватися, як право-гарантія, право-забезпечення, право-примус. Своєю чергою, право особи на доступ до правосуддя вивчається у розумінні однієї із засад кримінального провадження. При цьому, автором акцентується увага на тому, що Кримінальний процесуальний кодекс України не виправдано ототожнює аналізовані права, та у розумінні права особи на доступ до правосуддя, фактично закріплює право на справедливий судовий розгляд. У статті право на доступ до правосуддя розглядається у вузькому та широкому розумінні, однак на практиці відповідні тлумачення мають здійснюватися у сукупності. При цьому, право особи на доступ до правосуддя має вивчатися як частина права на справедливий судовий розгляд, а не як право, що є повністю тотожне останньому. За результатами проведеного наукового дослідження автором були сформувані висновки, що мають комплексний характер та можуть виступати основою для проведення подальших наукових досліджень в аналізованій площині.

Ключові слова: справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя, Європейський суд з прав людини, судова практика, засади кримінального провадження.

The article is devoted to the study of the issues of a person's right to a fair trial and the right to access to justice in criminal proceedings. In particular, attention is focused on the content of the specified rights, as well as their interrelationship. At the same time, regardless of the fact that these rights appear to be related, the author points out the need to distinguish the latter in view of their different legal nature and essence. The article examines the individual's right to a fair trial in the sense of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the practice of the European Court of Human Rights, as well as the provisions of the national legal doctrine. Special attention is paid to the study of the structure of the right to a fair trial. In particular, the author determines that the structure of the latter is represented by institutional, substantive and procedural elements that must be considered in an inseparable unity among themselves, namely, the analyzed right can be studied as a right-guarantee, right-security, right-compulsion. In its turn, a person's right to access to justice is studied through the understanding of one of the principles of criminal proceedings. At the same time, the author draws attention to the fact that the Criminal Procedural Code of Ukraine unjustifiably equates the rights analyzed by us and, in the understanding of a person's right to access to justice, actually enshrines the right to a fair trial. In the article, the right to access to justice is considered in a narrow and broad sense, however, in practice, the relevant interpretations should be carried out in aggregate. At the same time, a person's right to access to justice should be studied as part of the right to a fair trial, and not as a right that is completely identical to the latter. Based on the results of the conducted scientific research, the author formed conclusions that are complex in nature and can serve as a basis for further scientific research in the analyzed plane.

Key words: fair trial, access to justice, European Court of Human Rights, judicial practice, principles of criminal proceedings.

Функціонування незалежної, правової, демократичної держави не можливе без діяльності судів, як уповноважених органів щодо розгляду та вирішення юридичних спорів. При цьому, реалізація правосуддя має здійснюватися із дотриманням європейських та національних стандартів якості, що безумовно сприятиме забезпеченню прав та свобод людини й громадянина. З урахуванням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можемо встановити, що правосуддя в Україні має відбуватися на засадах справедливості та доступності [1]. В абзаці 6 пункту 9 рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 року наголошується, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах особи [2]. Відтак, діяльність судових органів має відбуватися з урахуванням міжнародних стандартів здійснення правосуддя.

Однак, не зважаючи на ясність правових норм, що закріплюють право на справедливий судовий розгляд, зокрема і у кримінальному провадженні, в межах національної та міжнародної доктрин, точаться дискусії з приводу його правової природи, а також розмежування зазначеного права з правом на доступ до правосуддя. Від-

значимо, що вчені пропонують здійснювати як їх розрізнення, так і їх ототожнення. Разом із тим, з урахуванням необхідності реалізації принципу правової визначеності, на сьогодні особливо актуальним залишається доктринальний розгляд зазначених прав та встановлення співвідношення останніх між собою.

Право на справедливий суд та право на доступ до правосуддя детально розглянуті у межах національної правової доктрини. Зокрема, окремі напрацювання по даній тематичі мають такі вчені, як: І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, С.В. Давиденко, О.М. Дроздов, О.М. Овчаренко, Ю.С. Оліяничук, О.П. Кучинська, П.П. Пилипчук, Л.В. Півненко, М.А. Погорецький, С.В. Прилуцький, О.Б. Прокопенко, Н.П. Сиза, О.С. Ткачук, І.І. Шепітько, В.П. Шибіко, О.Г. Шило та інші. Разом із тим, ще ряд проблемних питань у контексті встановлення змісту, а також співвідношення права на справедливий судовий розгляд та права на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні так і залишається не дослідженими.

Переходячи до розкриття обраної нами проблематики по суті, перш за все пропонуємо сконцентрувати увагу на визначенні базових юридичних категорій даного дослідження, а саме «право на справедливий судовий розгляд»

та «право на доступ до правосуддя» у кримінально-процесуальному розумінні. Відзначимо, що останні є невіддільними складовими правової та людиноцентристської держави, мають ряд спільних рис та дотичних площин реалізації, однак їх ототожнення призведе до невиправданого змішування різних правових категорій, що невід'ємно спричинить порушення принципу правової визначеності.

Концентруючи увагу на дослідженні права на справедливий судовий розгляд, перш за все відзначимо, що воно є конвенційним та таким, яке нормативно закріплюється ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Разом із тим, не зважаючи на нормативне визначення його змісту, у межах національної та міжнародної правової доктрини дане право піддається диференційованому трактуванню. Зокрема, вчений О.С. Ткачук робить обґрунтований висновок про те, що «право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом людини, функція якого може бути зведена до двох основних положень: по-перше, зазначене право є правом для захисту інших прав, тому із цієї позиції воно виступає мета-правом; по-друге, воно має власну самодостатню цінність як складова частина принципу верховенства права» [3, с. 189–190]. Із зазначеною позицією складно не погодитися, адже очевидно видається те, що право на справедливий судовий розгляд виступає основою реалізації інших прав особи, гарантованих Конвенцією та національними законодавствами, більше того належна реалізація даного права, сприяє у втіленні супутніх прав людини й громадянина.

Разом із тим, право на справедливий судовий розгляд має і своє власне призначення, яке фактично зводиться до належного здійснення правосуддя та захисту прав і свобод людини. Відзначимо, що у межах національної правової доктрини, право на справедливий судовий розгляд вчені обґрунтовано визнають суб'єктивним правом особи. Адже це право забезпечує реалізацію інших прав особи в разі їх невизнання, оспорювання або порушення іншими суб'єктами правовідносин, у тому числі державою в особі її органів та посадових осіб. Тобто, право на справедливий суд належить до процесуальних прав-гарантій забезпечення і захисту всіх інших прав людини [4, с. 15].

Таким чином, з урахуванням домінуючої у правовій доктрині позиції, відповідно до якої право на справедливий судовий розгляд виступає першоосною реалізації всіх інших прав, вважаємо, що останнє у кримінально-процесуальному розумінні може розглядатися, як право-гарантія, право-забезпечення і право-примус, що водночас сприяє найвищому втіленню прав людини та громадянина, гарантованих національним та міжнародним законодавством.

Право на справедливий судовий розгляд, як право-гарантія – це сукупність нормативних засобів, за допомогою дієвої реалізації яких, судами забезпечується безперешкодне втілення всіх гарантованих державою прав людини та громадянина на практиці. Своєю чергою, право на справедливий судовий розгляд, як право-забезпечення – це сукупність матеріальних та процесуальних можливостей, що надають здатність особі шляхом звернення до суду забезпечувати реалізацію її прав та свобод, а також уповноваженим суб'єктам підтримувати правопорядок у суспільстві та державі. Право на справедливий судовий розгляд, як право-примус – це законодавча можливість суду, як органу уповноваженого державою на здійснення правосуддя, покласти на учасників судового процесу справедливий зобов'язання, реалізація яких необхідна для втілення режиму законності та прав суб'єктів аналізованих правовідносин. Право на справедливий суд, як право-примус, яскраво відображається, зокрема у кримінальному процесі, коли суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, тобто застосовує засіб процесуального примусу до особи, яку було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, з метою захисту суспільства та дер-

жави від потенційно небезпечного суб'єкта, здійснення його перевиховання (хоча дана функція призначення покарання, на наше переконання є дискусійною) та запобіганню вчинення нових кримінальних правопорушень.

Відтак, з огляду на викладене можемо констатувати, що право на справедливий судовий розгляд – є багатограним правом, трактування якого не може здійснюватися шляхом зведення його змісту до одного визначення. Тож, на наше переконання, аналіз поняття «право на справедливий судовий розгляд», має проводитись крізь призму виокремлення його складових та здійснення їх дослідження у нерозривній єдності між собою.

З аналізу змісту ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можемо встановити, що право на справедливий судовий розгляд містить у собі такі елементи: інституційний, предметний і процесуальний. При цьому, інституційний елемент права на справедливий судовий розгляд включає у себе необхідність функціонування у державі незалежного та неупередженого органу, створеного на підставі закону, що наділяється повноваженнями здійснення правосуддя. Даним органом у більшості держав є суд. Разом із тим, право на справедливий судовий розгляд реалізовується лише тоді, коли суд виступає не свавільною державною інституцією, а органом, який створений і діє на підставі закону, є незалежним та неупередженим при прийнятті своїх рішень, а судді не лише займають свої посади відповідно до закону, але і здійснюють судочинство керуючись нормою та духом права.

У свою чергу, предметний елемент права на справедливий судовий розгляд, включає у себе фактичну можливість звернутися до суду, без будь-яких перешкод та формальних обмежень. На жаль, до сьогодні національне законодавство сформульовано таким чином, що особи не завжди мають здатність безперешкодно отримати судовий захист, адже норми закону сформульовані нечітко, є такими, що підлягають подвійному трактуванню, та видаються занадто обтяжливими для суб'єкта, який потребує судового захисту.

Надмірний формалізм широко критикується у практиці ЄСПЛ, зокрема згідно з висновками, викладених у рішеннях Європейського суду з прав людини, суворе трактування національним законодавством процесуального правила може позбавити заявників права звертатись до суду (зокрема рішення у справах «Перес де Раєла Каванілес проти Іспанії», «Белес та інші проти Чеської Республіки», «RTBF проти Бельгії»). Тобто встановлюється, що у людиноцентристських державах, саме права людини повинні стояти на першому місці діяльності всіх інституцій, і жодні найжорсткіші законодавчі перепони не можуть слугувати фактичним обмеженням права особи на судовий захист. Відзначимо, що у рішенні ЄСПЛ по справі «Мірагаль Есколано та інші проти Іспанії» Європейський суд з прав людини вказав, що надто суворе тлумачення внутрішніми судами процесуальної норми позбавило заявників права доступу до суду і завадило розгляду їхніх позовних вимог. Це визнане порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції. Також згідно з рішенням Європейського суду з прав людини не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але і реальним [5]. Відтак, суд має застосовувати персоніфікований підхід до здійснення правосуддя, бути інституцією, що опікується правами людини та громадянина, а не виступати жорсткою машиною, для якої кількість розглянутих справ є важливішою за якість їх розгляду.

Насамкінець, процесуальний елемент права на справедливий судовий розгляд – це сукупність процесуальних прав та обов'язків учасників процесу та суду, а також процесуальних вимог щодо здійснення правосуддя. Відзначимо, що з аналізу ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можемо встановити,

що процесуальний елемент аналізованого нами права, репрезентується вимогами щодо публічного розгляду, зокрема кримінального обвинувачення та публічності загалом судового процесу, необхідності дотримання розумності процесуальних строків, дотримання презумпції невинуватості та забезпечення права особи на захист. Загалом же вважаємо, що у розумінні КПК України, процесуальний аспект права на справедливий судовий розгляд можна вважати реалізованим у тому випадку, коли на практиці дотримуються всі засади кримінального провадження визначені ст. 7 КПК України, а особа не лише наділяється певними ілюзорними правами, але й має фактичну можливість здійснити їх втілення. Таким чином, процесуальний аспект права на справедливий судовий розгляд є багатограним та має розкриватися у нерозривній єдності всіх вище зазначених його компонентів та компонентів, що додатково встановлюються національним законодавством.

З огляду на викладене, видається за можливе констатувати, що право на справедливий судовий розгляд – це конвенційне право особи, що носить змішану правову природу, може виступати, як правовою гарантією й засадою, так і суб'єктивним правом окремого громадянина. Аналізоване нами право не може бути чітко окреслено на рівні правової доктрини єдиним тлумаченням, а має розглядатися крізь призму його компонентів зазначених нами вище.

Як вже зазначалося вище, суміжним до права на справедливий судовий розгляд є право на доступ до правосуддя. Разом із тим, до сьогодні у національній правовій доктрині не існує єдиного трактування останнього, а також не є сформульованим чітко його співвідношення із правом на справедливий судовий розгляд. Відтак, пропонуємо зупинитися на аналізі окресленої проблематики.

Перш за все відзначимо, що у ст. 21 КПК України, однією із засад кримінального провадження закріплюється засада «доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень». На наше переконання, засади «доступу до правосуддя» та «обов'язковості судових рішень» є двома різними засадами кримінального провадження, що не можуть і не мають визначатися спільно у межах однієї правової норми. Разом із тим, не акцентуючись на даному проблемному аспекті, констатуємо, що у ч. 1 ст. 21 КПК України, національний законодавець здійснює тлумачення доступу до правосуддя, фактично у значенні права на справедливий судовий розгляд, визначеного ст. 6 Конвенції. Разом із тим, ми не вважаємо таке суміщення виправданим, окрім того, воно породжує правову невизначеність.

Відтак, пропонуємо звернутися до напрацьовань вітчизняної правової доктрини, а також практики ЄСПЛ, у контексті встановлення дійсного змісту аналізованої нами категорії. Науковець О. Овчаренко розкрила поняття доступності правосуддя як інституційного принципу, а також стану організації та діяльності судової влади в цілому, визначила сутність цього принципу, що полягає у відсутності фактичних і юридичних перешкод для звернення зацікавлених осіб до суду за захистом своїх прав [6, с. 179]. Тобто, на думку вченої доступ до правосуддя, зводиться до фактичної можливості особи звернутися до суду, та відсутності будь-яких обмежень у пошуках судового захисту. Вважаємо, що у даному разі репрезентується вузьке розуміння доступу до правосуддя, що обмежується доступом до суду, як до уповноваженого органу держави по здійсненню правосуддя. Такий підхід видається цілком виправданим, з урахуванням дослідження доступу до правосуддя, як загальної засади організації та діяльності судової влади, однак вважаємо його не повним у аспекті засади кримінального провадження.

Вчена С. Давиденко зазначає, що «право доступу до правосуддя – це нормативно закріплена і забезпечена державою реальна можливість кожної зацікавленої особи

безперешкодного звернення безпосередньо до компетентних державних органів (дідання, слідства, прокуратури) та суду за відновленням своїх порушених злочином прав, свобод і законних інтересів, без якого особа не може реалізувати право на судовий захист» [7, с. 8]. Відтак, доступ до правосуддя розкривається крізь призму можливого звернення за захистом своїх прав не лише до суду, але й до інших суб'єктів владних повноважень. Разом із тим, відповідно до ст. 124 Конституції України встановлюється, що «правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються» [8]. Відзначимо, що зазначений підхід видається релевантним у контексті реалізації прав потерпілої особи у кримінальному провадженні, на чому власне і була сконцентрована робота вченої, однак він не є повним у загальному кримінально-процесуальному аспекті.

У своїх напрацюваннях вчений В. Шибіко вказує, що доступ до правосуддя у кримінальному процесі означає певний процесуальний режим, та систему відповідних процесуальних засобів, що дає змогу учасникам процесу знати про свої права на активну участь у справі, використовувати ці права для справедливого її вирішення [9, с. 167]. Таким чином, доступ до правосуддя на переконання вченого є зовнішньою оболонкою реалізації прав та обов'язків учасників кримінального провадження.

У свою чергу О. Кучинська акцентує увагу на тому, що доступ до правосуддя – це не лише можливість особи ініціювати відкриття кримінального провадження. Обов'язковою умовою такого доступу є наявність реальних механізмів, здатних забезпечити дієвість та ефективність кримінального провадження, а саме – ухвалення законного і справедливого кінцевого процесуального рішення, яке в повну міру забезпечить досягнення всіх завдань кримінального провадження, передбачених статтею 2 КПК України [10, с. 25].

Дослідивши позиції представників національної правової доктрини, констатуємо, що на наше переконання, доступ до правосуддя варто розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні, доступ до правосуддя – це наявність в особи безперешкодної (фізичної та юридичної) можливості звернутися до суду, з метою захисту своїх прав та свобод. При цьому, фізична можливість доступу до правосуддя, фактично зводиться до близькості розташування судових органів до місця проживання особи, та можливості останньої безпосередньо звернутися до суду з метою захисту від порушень з боку третіх осіб. Відзначимо, що у даному контексті в Україні існує ряд проблемних питань, що пов'язані із недобором суддівського корпусу, зокрема у районних центрах та невеликих містах, що фактично призводить не лише до затягування розгляду справ, адже об'єктивно один чи два судді не можуть справитися із тим навантаженням, яке на них покладається, так і до неможливості формування колегіального складу суду. Це призводить до того, що справи передаються до найбільш територіально наближених судів, що на практиці можуть знаходитися на значній відстані від суду, який мав би розглядати справу. Відтак, для особи фактично фізичний доступ до правосуддя та суду може бути ускладненим.

Зазначена проблема викладена у рішенні Ради суддів України № 36 «Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів» від 3 вересня 2021 року. У даному рішенні констатується, що «...у 2021 році питання подолання проблеми кадрового дефіциту в судах залишається найактуальнішим. Станом на вересень 2021 року робота Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС) так і не була відновлена, що зокрема призвело до зупинення процесів із завершення кваліфікаційного оцінювання, унеможливила вирішення питань про внесення Вищої

радi правосуддя рекомендацiй про призначення суддiв, повноваження яких припинилися...» [11]. Бiльш деталiзовано проблему кадрового дефiциту суддiв Рада суддiв України розкрила у вiдкритому зверненнi до Президента України, у якому помiж всього зазначила: «...на даний час у деяких судах у зв'язку з закінченням повноважень суддiв, необранням суддiв безстроково, не складенням суддями присяги, судочинство здiйснюється на гранi припинення, а у деяких – припинилося. Наразi вiсiм судiв ... не здiйснюють правосуддя, що своєю чергою позбавило громадян їх конституцiйного права на доступ до правосуддя та судовий захист своїх прав i свобод. Ще бiльше цi негативнi наслiдки посилюються з огляду на загальноновiдому проблему дефiциту суддiвських кадрiв в судах першої та апеляцiйної iнстанцiї. Так, станом на 01 листопада 2021 року з 7039 суддiв в судах першої та апеляцiйної iнстанцiї працюють 5033 суддi, а право здiйснювати правосуддя мають лише 4444 суддi. До кiнця поточного року повноваження з вiдправлення правосуддя закінчатимуться ще у 109 суддiв, а тому загальна кiлькiсть суддiв, якi матимуть право здiйснювати правосуддя, зменшиться» [12]. Таким чином, вищий орган суддiвського самоврядування визнає наявнiсть дефiциту суддiвського корпусу, що безумовно призводить до обмеження права особи на доступ до правосуддя. Вiдтак, зазначена проблема має бути прiоритетно вирiшеною у короткостроковiй перспективi. Вiдзначимо, що певнi позитивнi зрушення у даному напрямку вже наявнi, адже станом на грудень 2022 року тривають спiвбесiди з кандидатами на посади членiв ВККС, таким чином є всi пiдстави вважати, що вже у 2023 році ВККС запрацює, а вiдтак проблема дефiциту суддiвських кадрiв буде поступово вирiшена.

Надаючи визначення праву особи на доступ до правосуддя, вiдзначимо, що у широкому розумiннi останнє може бути трактованим, як суб'єктивне право особи, що зводиться не лише до фiзичної можливостi звернутися до суду, але i до реальної можливостi захистити свої права та свободи у спосiб встановлений законом. Тобто, право на доступ до правосуддя у даному розумiннi зводиться до: доступу до суду, як уповноваженого органу держави та доступу до правосуддя, як функцiї, яку виконують суди.

Вiдзначимо, що у вiтчизнянiй юридичнiй лiтературi можна простежити вiдсутнiсть серед науковцiв єдностi у використаннi та розмежуваннi термiнологiї: доступ до правосуддя, доступ до суду, доступнiсть правосуддя, доступнiсть суду та iн. Однi вченi використовують їх як синонiми, iншi – розмежують, а третi на означення доступу до правосуддя вживають як синонiми також iншi термiни: право на судовий захист, право на справедливий суд, право вiльного доступу до правосуддя та iн. Даний стан речей безперечно пов'язаний iз непослiдовнiстю національного законодавця, що призводить до порушення принципу правової визначеностi, адже для позначення певного правового явища має застосовуватися чiткий та єдиний термiн. Зокрема, вiдзначимо, що у Конституцiї України, прямо не закрiплюється, ані право особи на справедливий судовий розгляд, ані право особи на доступ до правосуддя, разом iз тим, зазначенi права впливають iз ряду норм Основного Закону, що передбачає можливiсть судового захисту порушених прав. У свою чергу право на справедливий суд, окрiм Конвенцiї, закрiплюється також ст. 7 Закону України «Про судоустрiй i статус суддiв», де у контекстi останнього вiдображається також положення про «доступнiсть правосуддя». Процесуальне законодавство, зокрема КПК України, у свою чергу закрiплює положення про «доступ до правосуддя», при цьому змiст останнього розкривається саме у контекстi права на справедливий суд. Разом iз тим, право на доступ до правосуддя не є тотожним до права на справедливий судовий розгляд. В обгрунтування даної тези, пропонуємо навести

аналiз практики Європейського суду з прав людини, яка, вiдповiдно до ст. 17 Закону України «Про виконання рiшень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначається, як джерело національного права [13]. Перш за все встановимо, що ЄСПЛ трактує право на доступ до суду, у широкому розумiннi, вiдтак, у рiшеннi ЄСПЛ по справi «Мултіплекс проти Хорватiї», Суд чiтко вказав, що «право на доступ до суду включає в себе не лише право iнiцiювати провадження, а й отримати вирiшення спору судом» [14]. Щодо правової природи даного права, то у рiшеннi по справi «Бельє проти Францiї», Європейський суд з прав людини зазначив, що «стаття 6 параграфу 1 Конвенцiї мiстить гарантiї справедливого судочинства одним з аспектiв яких є доступ до суду. Рiвень доступу до суду наданий національним законодавством має бути достатнiм для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспiльствi. Для того, щоб доступ був ефективний, особа повинна мати чiтку практичну можливiсть оскаржити дiї, якi становлять втручання у її права» [15]. Вiдтак, судом було констатовано, що однiєю iз гарантiї реалiзацiї права на справедливий судовий розгляд є право особи на доступ до суду. Однак, з урахуванням ст. 6 Конвенцiї про захист прав людини i основоположних свобод не простежується нормативного закрiплення права на доступ до правосуддя у контекстi права на справедливий судовий розгляд. Разом iз тим, це не стає перешкодою розглядати аналізоване нами право у межах загального права на справедливий судовий розгляд. Даний умовивiд формується на основi рiшення Європейського суду з прав людини у справi «Голдер проти Об'єднаного Королiвства» вiд 21.02.1975 р. де ЄСПЛ зазначає, що «Усе вищезгадане призводить до висновку, що право доступу до правосуддя є одним з невидiмних складникiв права, гарантованого статтею 6 п. 1. Це не розширювальне тлумачення, що накладає додатковi зобов'язання на Договiрнi держави: цей висновок заснований на термiнологiї першого речення п. 1 статтi 6, прочитаного у контекстi цiєї статтi, з урахуванням предмету та мети нормативного договору, яким є Конвенцiя, а також загальних принципiв права» [16]. Окрiм того, як зазначається у рядi рiшень ЄСПЛ, право на доступ до суду поруч зi справедливiстю судового розгляду, публiчнiстю розгляду справи, незалежнiстю та безстороннiстю суду, тощо є лише одним iз багатьох елементiв «права на суд», передбаченого статтею 6 Європейської Конвенцiї. На цьому ЄСПЛ, зокрема, наголосив у справi «Ашiнгдейн проти Сполученого Королiвства» та справi «Спорронг i Лiоннрот проти Швецiї» [17].

Таким чином, наведене надає можливiсть констатувати, що право на доступ до суду, не є тотожною категорiєю права на справедливий судовий розгляд. Право на справедливий судовий розгляд ширше за своїм нормативним змiстом, i саме його складовою є право на доступ до правосуддя. Вiдтак, аналізованi нами категорiї, мають розглядатися у нерозривнiй єдностi мiж собою, що в той же час не допускає проведення їх ототожнення.

Висновки. Таким чином, здiйснвши дослiдження права на справедливий судовий розгляд та права на доступ до правосуддя, можемо зробити ряд висновкiв.

1. Право на справедливий судовий розгляд – це конвенцiйне право особи, що нормативно закрiплено у ст. 6 Конвенцiї про захист прав людини i основоположних свобод. На наше переконання, дане право у межах правової доктрини не може зводитися до єдиного визначення, а має розкриватися крiзь призму його структурних елементiв, якими є iнституцiйний, предметний та процесуальний. При цьому, iнституцiйний елемент включає у себе, як необхiднiсть створення суду на пiдставi закону, так i реалiзацiю правосуддя суддями, якi здiйснюють свої повно-

важення відповідно до закону. Предметний елемент аналізованого права репрезентований фактичною можливістю доступу до суду, а процесуальний – процесуальними гарантіями та правами учасників провадження.

2. Право на доступ до правосуддя – це право, що прямо не закріплюється на рівні Конвенції, однак визначається, як одна із засад кримінального провадження, відповідно до ст. 21 КПК України. На наше переконання, право на доступ до правосуддя, може трактуватися, як у вузькому, так і у широкому розумінні. При цьому, у вузькому розумінні право на доступ до правосуддя – це виключно доступність фізичної особи до звернення до суду. У той

час як у широкому розумінні, право на доступ до правосуддя, також включає у себе і необхідність безпосереднього здійснення правосуддя уповноваженими органами.

Аналіз співвідношення права на справедливий судовий розгляд та права на доступ до правосуддя, зокрема і крізь призму практики ЄСПЛ, надав можливість констатувати, що розглянуті права, хоч і є суміжними, проте не тотожними. Право на справедливий судовий розгляд є ширшим правом ніж право на доступ до правосуддя, та включає у себе останнє, яке хоча і прямо і не закріплюється у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, однак впливає із змісту даної правової норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Рішення Конституційного Суду України № 3-пп/2003 від 30 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>
3. Ткачук О.С. Витоки сучасного розуміння права на справедливий суд. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. No 1/2. С. 188–193.
4. Прокопенко О.Б. Право на справедливий суд : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2011. 20 с.
5. Справа «Мірагалль Есколано та інші проти Іспанії»: рішення Європейського суду з прав людини від 13.01.2000 р. URL: <https://rd.ua/storage/articles/CASE%20OF%20MIRAGALL%20ESCOLANO%20AND%20OTHERS%20v.%20SPAIN%20%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf>
6. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Харків : Право, 2008. 304 с.
7. Давиденко С.В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Шибіко В. П. Забезпечення права особи на доступ до правосуддя у системі принципів кримінального процесу України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2009. Вип. 81. С. 166–169.
10. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20–30.
11. Рішення РСУ № 36 від 03.09.2021 р. «Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів». URL: <http://www.rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no-36-vid-03092021-sodo-stanu-kadrovogo-zabezpecenna-miscevih-sudiv>
12. Відкрите звернення Ради суддів України до Президента України щодо кадрового дефіциту у судах від 18.11.2021 р. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/vidkrite-zvernenna-radi-suddiv-ukraini-do-prezidenta-ukraini-sodo-kadrovogo-deficitu-u-sudah>
13. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
14. Справа «Мултіплекс проти Хорватії» (заява № 58112/00): рішення Європейського суду з прав людини від 10.10.2003 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61204>
15. Справа «Белле проти Франції» (заява No 23805/94): рішення Європейського суду з прав людини від 04.12.1995 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57952>
16. Справа «Голдер проти Сполученого Королівства» (заява № 4451/70): рішення Європейського суду з прав людини від 21.02.1975 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>
17. Справа «Ашінґдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78): рішення Європейського суду з прав людини від 28.05.1985 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57425>